

Ambassadeurs op het sportfront. Sport, politiek en diplomatie tijdens de Spaanse Burgeroorlog (1936-1939)

Ambassadors on the Sports Front: Sports, Politics and Diplomacy during the Spanish Civil War (1936-1939)

This article examines the role of sports in the international politics and diplomacy of nation states in wartime. Through a case study on public diplomacy during the Spanish Civil War (1936-1939), this article shows how sport influenced international public opinion about a regime. By focussing on some lesser-known international sporting events from this period, such as the 1937 Labour Olympiad in Antwerp, this article will move away from the dominant focus in sports history on mega-events such as the Olympic Games. Although research about the relationship between sports and diplomacy has been on the rise in recent years, it has barely taken into account the influence of a war context on sport and diplomacy. This article attempts to fill this gap by analysing left-wing Belgian and Spanish newspapers, archives of the Belgian workers' sports movement and unused source material from the FIFA archive.

Keywords: Sports, Diplomacy, Politics, War, Spain

‘Sport mag in deze oorlog niet neutraal zijn. Het fascisme is de ontkenning van de sportieve vrijheid en als sport niet nuttig is en zich niet focust op de oorlog, dan heeft het geen bestaansreden...’¹

Tijdens de Spaanse Burgeroorlog riep Josep Torrens² van de republikeinse sportkrant *El Mundo Deportivo* op om sport een integraal onderdeel van de oorlogsvoering te maken. Sport moest volgens hem volledig ten dienste staan van de antifascistische strijd van de Spaanse Republiek. Daarom pleitte hij voor een opschorting van alle officiële competities zodat alle sportieve activiteiten in functie van de fysieke voorbereiding op de gevechten in de loopgraven konden staan.³ De Spaanse Burgeroorlog begon als een militaire staatsgreep van conservatieve nationalistten tegen de progressieve Spaanse Republiek, maar groeide al snel uit tot een bloedige burgeroorlog die Spanje van 1936 tot 1939 in zijn greep hield. De internationale politieke reactie aan het begin van de burgeroorlog had grote repercussies op het verdere verloop. Omdat de Westerse mogendheden vreesden dat het conflict in Spanje zou overslaan naar de rest van Europa als ze steun verleenden aan een van beide kampen, besloten ze een non-interventiepact te sluiten. Historicus Paul Preston beschouwt dit als ‘geïstitutionaliseerde hypocrisie’. Aangezien de republikeinse regering democratisch verkozen was, waren haar hulpkreten legitiem. Bovendien toonde de agressieve buitenlandse politiek van de fascistische landen in de jaren voordien al aan dat de kans klein was dat ze zich aan dit non-interventiebeleid zouden houden. Toch besloten de Westerse grootmachten om niet in te grijpen. Deze non-interventiepolitiek bleek achteraf een grote invloed te hebben op de overwinning van Franco.⁴ Nicolas Lépine nuanceerde dit idee van non-interventie in zijn doctoraatsonderzoek over de internationale solidariteit tijdens de Spaanse Burgeroorlog. Hij toonde aan dat de West-Europese mogendheden achter de schermen wel degelijk steun verleenden aan de republikeinen. Volgens Lépine hadden deze staten daarom eerder een flexibele interpretatie van het non-interventiebeleid (*non-intervention relâchée*).⁵

Ook de sportwereld kreeg zware klappen in deze oorlog. Atleten werden ingezet aan het front (er bestond zelfs een republikeins ‘sportbataljon’) en nationale competities werden opgeschort.⁶ Toch

¹ ‘El deporte de cara a la guerra’, *El Mundo Deportivo*, 7 oktober 1937, 1.

² Josep Torrens Font was een Catalaans scheidsrechter, journalist en bondscoach van het Catalaanse voetbalteam. Tussen 1929 en 1939 was hij directeur van *El Mundo Deportivo*. (<https://www.encyclopedia.cat/ec-ec-12503.xml#>)

³ ‘El deporte de cara a la guerra’, *El Mundo Deportivo*, 7 oktober 1937, 2.

⁴ Paul Preston, *The Spanish Civil War: Reaction, Revolution and Revenge* (London 2016) 136.

⁵ Nicolas Lépine, ‘De Belgische Werkliedenpartij en de solidariteit met het republikeinse Spanje, 1936-1937’, *Brood & Rozen* 19:3 (2014) 4-23, aldaar 8.

⁶ Julián García Candau, *El deporte en la guerra civil* (Madrid 2000) 79.

bleef sport een belangrijke rol spelen in de achterhoede én op het internationale toneel. Enerzijds was sport een welkome afwisseling voor de bevolking in oorlogstijd, anderzijds was het een essentieel onderdeel van de nationale en internationale propaganda van zowel republikeinen als nationalistes.⁷ Onderzoek naar de relaties tussen sport en politiek is niet nieuw. ‘Sport en politiek kunnen niet los van elkaar worden beschouwd’, schreef Trevor Taylor al in 1986.⁸ Sport is immers een geschikte arena voor de uiting van nationalistische symbolen, heroïek en ideologische strijd. De sportwereld kan beschouwd worden als een microkosmos waarin dezelfde sociopolitieke breuklijnen als in de maatschappij tot uiting komen en met elkaar in confrontatie gaan. Bovendien is sport een massafenomeen dat grote delen van de bevolking aanspreekt en zodoende interessant kan zijn voor politieke regimes. Daarom kan sportgeschiedenis een uitgelezen invalshoek bieden om de ruimere politieke geschiedenis te onderzoeken.

Met uitzondering van de Nazi-Olympiade van 1936 en de fascistische sportideologie van Mussolini focust de historiografie over sport en politiek echter vooral op de periode van de Koude Oorlog. Bovendien werd tot dusver hoofdzakelijk aandacht besteed aan bekende internationale sportevenementen zoals de Olympische Spelen of wereldkampioenschappen. Dit artikel belicht daarentegen twee minder bekende internationale sportevenementen uit het interbellum, de Volksolympiade van 1936 in Barcelona en de Arbeidersolympiade van 1937 in Antwerpen. De historiografie van sport en diplomatie is de laatste jaren flink toegenomen. Anders dan onderzoek naar sport en politiek, waarin sport vooral wordt bekeken vanuit het perspectief van de natiestaat, kan via het bredere perspectief van sport en diplomatie meer aandacht worden besteed aan actoren bij internationale sportinstanties die buiten de staat om diplomatieke operaties uitvoeren.⁹

Tijdens de afgelopen dertig jaar hebben steeds meer historici zich afgevraagd of de staat wel een centrale rol dient te spelen in onderzoek naar internationale betrekkingen. Deze vraag werd in de sportgeschiedenis voort het eerst behandeld toen Barbara Keys in 2006 *Globalizing Sport* publiceerde.¹⁰ In haar boek benadrukte Keys de rol van internationale sportinstanties zoals het IOC en de FIFA in de internationalisering van de sport tijdens het interbellum. Zo verlegde ze als een van de eersten in het onderzoek naar sport en politiek de focus van de staat naar niet-gouvernementele organisaties.¹¹ Deze verschuiving weerspiegelt ook de ontwikkeling die sport heeft doorgemaakt in de 21ste eeuw. Het geglobaliseerde en gemediatiseerde karakter van sport zorgt ervoor dat professionele sporters steeds meer zichtbaarheid verkrijgen en daarom ook ingezet worden als ‘diplomaten’ of ‘ambassadeurs’ voor een club of organisatie.¹² Een historisering van deze evolutie kan nieuwe inzichten bieden voor de sporthistoriografie. Daarom wordt er in deze studie ook onderzocht of en hoe sporters in het interbellum al werden ingeschakeld als dergelijke ambassadeurs.

Dit artikel probeert bovenstaande vragen te onderzoeken aan de hand van het concept van publieke diplomatie. Kim Christiaens omschrijft publieke diplomatie als ‘de manieren waarop overheden de buitenlandse publieke opinie proberen te beïnvloeden’.¹³ Volgens Hans Tuch beogen overheden met dit soort openbare diplomatie een beter begrip van hun ideeën, doelstellingen, cultuur en beleid in het buitenland te propageren.¹⁴ Om deze boodschap over te brengen maken regimes volgens Maureen Berman en Joseph Johnson daarom gebruik van ‘onofficiële diplomaten’: personen

⁷ Xavier Pujadas i Martí, ‘Les combats du sport républicain dans la guerre civile espagnole: mobilisation intérieure et reconnaissance internationale’, *Matériaux pour l’histoire de notre temps* 106:2 (2012) 20-26, aldaar 20.

⁸ Trevor Taylor, ‘Sport and International Relations: A Case of Mutual Neglect’, in: Lincoln Allison (ed.), *The Politics of Sport* (Manchester 1986) 29.

⁹ J. Simon Rofe, ‘Sport and Diplomacy: A Global Diplomacy Framework’, *Diplomacy & Statecraft* 27:2 (2016) 212-230, aldaar 215-218.

¹⁰ Barbara J. Keys, *Globalizing Sport: National Rivalry and International Community in the 1930s* (Cambridge 2006).

¹¹ Philippe Vonnard en Kevin Tallec Marston, ‘Playing Across the “Halfway Line” on the Fields of International Relations: The Journey from Globalising Sport to Sport Diplomacy’, *Contemporary European History* 29:2 (2020): 220-31, aldaar 222-223.

¹² Rofe, ‘Sport and Diplomacy’, 226; J. Simon Rofe, *Sport and Diplomacy: Games Within Games* (Manchester 2018) 3.

¹³ Kim Christiaens, *Orchestrating Solidarity: Third World Agency, Transnational Networks & The Belgian Mobilization for Vietnam and Latin America 1960s-1980s* (onuitgegeven doctoraatsproefschrift; Katholieke Universiteit Leuven 2013) 26.

¹⁴ Hans Tuch, *Communicating with the world: U.S. Public Diplomacy Overseas* (New York 1990) 3.

die niet professioneel in de diplomatie werken, maar in opdracht van de staat hierin wel een belangrijke rol kunnen vervullen.¹⁵ Ook sporters en sportbestuurders kunnen zich hiervoor inzetten, omdat zij publieke figuren zijn. Volgens sporthistorica Heather Dichter zijn sporters uitermate geschikt om een ambassadeursrol te vervullen, want sport en sporters genieten een brede populariteit in de samenleving, bij jong en oud, man en vrouw, elites en de grote massa.¹⁶ Een aantal vormen van sportieve publieke diplomatie zijn al uitvoerig bestudeerd maar nog niet in een context van oorlog en geweld. Daarom vormt de Spaanse Burgeroorlog een ideale casus. Is het concept van publieke diplomatie via sport ook van toepassing in een oorlogscontext? Kunnen sporters en sportbestuurders in zulke tijden de rol opnemen van onofficiële diplomaten? En welke invloed heeft het feit dat er toen twee regimes waren in Spanje, het republikeinse en het nationalistische, op de sportieve diplomatie?

Sport was natuurlijk niet het enige terrein van de publieke diplomatie tijdens de Spaanse Burgeroorlog. Het conflict werd ook beslecht via visuele propaganda in de vorm van posters, films en kunstwerken.¹⁷ Het hoogtepunt van deze culturele publieke diplomatie was de wereldtentoonstelling van Parijs in 1937 waar Picasso's meesterwerk *Guernica* voor het eerst aan het publiek werd getoond.¹⁸ Deze culturele diplomatie werd sterk gestuurd en gefinancierd vanuit de staat. De republikeinse regering creëerde bijvoorbeeld in januari 1937 een Ministerie van Propaganda om de informatieverspreiding in Spanje en het buitenland te coördineren.¹⁹ De sportwereld kende een veel grotere autonomie dan de cultuursector. De sportieve diplomatieke acties werden vooral opgezet door de sportploegen en -bonden zelf, met uitzondering van het rondreizende Baskische voetbalteam, dat een initiatief van de regiopresident was. Een gevolg van deze autonomie was wel dat de sportwereld zelf voor de meeste kosten moest opdraaien.

De Volksolympiade van Barcelona in 1936 verdient aandacht omdat het was georganiseerd als een protest tegen de Olympische Spelen in Nazi-Duitsland die later dat jaar plaatsvonden.²⁰ De Volksolympiade kon door de uitbraak van de Spaanse Burgeroorlog niet doorgaan. Wel vormde ze het startpunt van de vooraanstaande rol van de Belgische arbeiderssportbeweging in de publieke diplomatie ten dienste van de Spaanse republikeinen. De Antwerpse Arbeidersolympiade in 1937 was hiervan het hoogtepunt. Deze arbeidersspelen stonden namelijk volledig in het teken van de strijd tegen het fascisme en waren bedoeld als steun voor de Spaanse republikeinen.²¹ De manifestatie in Antwerpen was de eerste, maar meteen ook de laatste van dit soort evenementen tijdens de oorlog.²²

Om deze twee evenementen te bestuderen, wordt hier gebruikgemaakt van de archieven van de Belgische arbeiderssportbeweging. Socialistische Belgische kranten zoals *Vooruit* en *De Volkswil* bieden aanvullende informatie. In hun pagina's werd uitgebreid aandacht besteed aan deze sportevenementen. Op enkele korte, snedige commentaren na verscheen in de Belgische katholieke en liberale pers weinig over de Antwerpse olympiade, zodat zij in de analyse slechts sporadisch worden aangewend. Daarnaast biedt de Spaanse republikeinse sportkrant *El Mundo Deportivo* een Spaans perspectief op de twee evenementen. Aangezien er geen nationalistische variant van deze krant bestond, wordt enkel de republikeinse visie op deze olympiades in dit artikel behandeld. Voor de nationalistische visie op en gebruik van publieke diplomatie wordt voornamelijk geput uit de

¹⁵ Maureen Berman en Joseph Johnson (eds.), *Unofficial Diplomats* (Columbia 1977).

¹⁶ Heather Dichter, 'Kicking Around International Sport: West Germany's Return to the International Community Through Football', *The International Journal of the History of Sport* 30:17 (2013) 2031-2051, aldaar 2034; Heather L. Dichter en Andrew L. Johns, *Diplomatic Games: Sport, Statecraft, and International Relations Since 1945* (Kentucky 2014) 8.

¹⁷ Michel Huysseune, 'Spaanse affiches en muurpanelen in de Belgische pers', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 18:3-4 (1987) 781-800, aldaar 781.

¹⁸ Miriam Basilio, *Visual Propaganda, Exhibitions, and the Spanish Civil War* (Farnham 2014) 174.

¹⁹ Magí Crusells, 'Cinema as a political propaganda during the Spanish Civil War: España 1936', *Ebre 38: revista internacional de la Guerra Civil, 1936-1939* 2 (2004), 157-168, aldaar 160.

²⁰ Ray Physick, 'The Olimpiada Popular: Barcelona 1936, Sport and Politics in an Age of War, Dictatorship and Revolution', *Sport in History* 37:1 (2017) 51-75, aldaar 57-58.

²¹ Erik Box, *De derde Arbeidersolympiade in 1937 te Antwerpen* (Onuitgegeven Doctoraatsproefschrift; Katholieke Universiteit Leuven 1986) 133.

²² Xavier Pujadas i Martí, *Atletas y ciudadanos: historia social del deporte en España (1870-2010)* (Madrid 2011) 200.

documenten in het FIFA-archief, aangezien de nationalistische actieverenigingen eerder waren in de beïnvloeding van internationale organisaties dan in de deelname aan manifestaties.

Barcelona 1936: een Volksolympiade als protest tegen de ‘Nazi-Spelen’

[Illustratie 1 hier]

Politieke leiders en actoren ontdekten in de jaren dertig het potentieel van sport voor nationale en internationale doeleinden. Het voorbeeld bij uitstek zijn de Olympische Spelen van 1936 in Berlijn. De Duitse Olympiade zorgde voor een tot dan toe ongeziene politisering van de Olympische Spelen. Het Internationaal Olympisch Comité (IOC) had reeds in 1931, dus nog voor de machtsovername van Hitler, de Spelen toegewezen aan Berlijn. Initieel waren de nationaalsocialisten niet bijzonder opgezet met deze opdracht. Hun ideologie stond immers haaks op de basisgedachte van de Olympische Spelen als een multinational sportevenement dat vrede en solidariteit uitdroeg. Vanaf de herfst van 1933 raakte Hitler echter overtuigd van het propagandapotentieel van een internationaal sportevenement op Duitse bodem. Hij beloofde daarom de volledige financiële steun van zijn regime.²³ Het hele overheidsapparaat zette vervolgens een tot dan toe ongeziene publieke diplomatie-machine op poten waarmee de nationaalsocialisten miljoenen mensen in binnen- en buitenland wilden bereiken.²⁴

Het nazistische enthousiasme stuitte op grondig verzet in de internationale sportwereld. Vooral de te verwachten raciale en religieuze discriminatie van Joden op de Spelen zorgde voor een internationale oppositiebeweging geleid door de socialistische en communistische sportinternationales. In 1935 riepen de Socialistische Arbeiders Sport Internationale (SASI) en de Rode Sport Internationale (RSI) uiteindelijk gezamenlijk op tot een boycot van de Olympische Spelen van 1936.²⁵ Over heel Europa en Noord-Amerika ontstonden er *comités ter verdediging van het Olympisch Ideaal*.²⁶ Deze oppositiebewegingen organiseerden vele nationale en internationale demonstraties, meetings en sportwedstrijden als protest tegen de Duitse Spelen. Een aantal weken voor de openingsceremonie had in Spanje het grootste protestevenement moeten plaatsvinden: de Volksolympiade van Barcelona. Deze Volksolympiade paste in een traditie van alternatieve olympiades van de arbeiderssportbewegingen zoals de socialistische arbeidersolympiades en de communistische Spartakiaden, als alternatief voor de ‘burgerlijke’ Olympische Spelen. De Volksolympiade moest de ultieme afwijzing van de Duitse Olympiade worden, maar daar stak de uitbraak van de Spaanse Burgeroorlog een stokje voor.²⁷

Door de trage industriële ontwikkeling van Spanje kwam de massificatie van sport er pas in de jaren 1920 echt op gang.²⁸ Over heel het land, maar vooral in de stedelijke en industriële centra, ontstonden er toen voetbalclubs en werden er wielervedstrijden ingericht.²⁹ De democratisering van de sport voor de arbeidersbevolking vertaalde zich in een explosie van arbeiderssportclubs als tegenhanger voor de traditionele burgersportverenigingen. Deze ‘volkse’ sportassociaties kwamen meestal tot stand in industriële of dichtbevolkte wijken van grootsteden als Barcelona. Samen maakten deze clubs deel uit van de zogenaamde *movimiento del deporte popular* of volkssportbeweging.³⁰

²³ Luc Celis, *Turners, vaandels en rood vuur: de geschiedenis van de socialistische arbeiderssportbeweging van 1886 tot 1940* (Brussel 2003) 97.

²⁴ Keys, *Globalizing Sport*, 135.

²⁵ Geert Van Goethem, ‘De Arbeidersolympiade van 1937 in Antwerpen, in het licht van de ontwikkeling van de internationale arbeiderssportbeweging tijdens het Interbellum’, *Brood & Rozen* 3:1 (1998) 25-35, aldaar 31-33; André Gounot, ‘Social Democratic and Communist Influences on Workers’ Sport across Europe (1893-1939)’, *Labour History Review* 80:1 (2015) 1-29, aldaar 15.

²⁶ David Alexander Steinberg, *Sport Under Red Flags: The Relations Between the Red Sport International and the Socialist Workers’ Sport International, 1920-1939* (Onuitgegeven Doctoraatsproefschrift; University of Wisconsin-Madison 1979) 2-3.

²⁷ Steinberg, *Sport Under Red Flags*, 275-82.

²⁸ Xavier Pujadas i Martí en Carles Santacana, ‘De atletas y soldados. El deporte y la Guerra Civil Española en la retaguardia republicana (1936-1939)’, *Estudios del hombre* 23 (2007) 89-117, aldaar 93.

²⁹ Gounot, ‘Social Democratic and Communist Influences on Workers’ Sport’, 20.

³⁰ Pujadas i Martí en Santacana, ‘De atletas y soldados’, 93.

Deze beweging ontstond in de jaren 1930 binnen het politiek instabiele klimaat van de pas opgerichte Tweede Spaanse Republiek. Vele Catalaanse sport- en culturele verenigingen groepeerden zich in 1936 als het *Comitè Català pro Esport Popular* (Catalaans Comité voor Populaire Sport, CCEP) en waren bijzonder actief in de organisatie van sportmanifestaties. Op 6 en 7 juni 1936 stelde het CCEP op een vergadering van het hierbovengenoemde *Internationaal Comité tot Verdediging van het Olympisch Ideaal* in Parijs zijn ambitieuze plan voor om een Volksolympiade te organiseren als een soort ‘internationale vuist tegen de nazi-olympiade’. Op die manier konden alle afzonderlijke plannen van de internationale protestbeweging gebundeld worden in een overkoepelend, symbolisch evenement.³¹

Het organisatiecomité kon rekenen op financiële bijdragen van de stad Barcelona en de republikeinse regering.³² De Catalaanse politiek drukte stevig haar stempel op de organisatie van de Volksolympiade. In de organisatie van dit sportevent speelde de links-republikeinse partij *Esquerra republicana de Catalunya* een dominante rol.³³ Daarnaast kon het ook gebruikmaken van infrastructuur die in Barcelona was gebouwd voor de Wereldtentoonstelling van 1929.³⁴ Het organisatiecomité van de Volksolympiade zocht in het buitenland contact met officiële sportorganisaties om zoveel mogelijk landen aan te zetten om naar Barcelona te komen.³⁵ Uiteindelijk schreven drieëntwintig delegaties zich in. Hierbij hoorden niet enkel soevereine staten, zoals in de officiële Olympische traditie, maar ook koloniale gebieden, zoals Algerije, Palestina, Spaans- en Frans-Marokko en regio’s zonder politieke onafhankelijkheid, zoals Baskenland en Elzas-Lotharingen. Ongeveer zesduizend deelnemers werden in Barcelona verwacht, waarvan weliswaar meer dan de helft Spanjaarden waren.³⁶ De Belgische delegatie bestond naast de zesenvestig atleten ook uit een aantal topfiguren van de Belgische arbeiderssportbeweging, waaronder Oscar Foucaert, Henri Genesse, Jean Nobels, Louis Lalemand en Edward Cordier. Een groep Joodse sporters van de Antwerpse *Joodsche Arbeiders Sportklub* (JASK), met hun voorzitter Dov Liebermann, vervoegde de Belgische afvaardiging, net als enkele atleten van Joodse sportverenigingen uit Brussel en Charleroi.³⁷

Op zaterdag 18 juli 1936 waren de leden van de Belgische delegatie onderweg naar de Volksolympiade. Toen ze de Spaanse grens naderden, vingen ze de eerste onheilspellende berichten op.³⁸ In San Andrés de Palomar, een voorstad van Barcelona, vernamen ze dat conservatieve generaals in opstand waren gekomen in Spaans-Marokko. Ook in Barcelona vonden er al schermutselingen plaats. De arbeiderssporters waren dus de eerste Belgische getuigen van de Spaanse Burgeroorlog en enkelen onder hen namen meteen een belangrijke rol op in solidariteitsinspanningen ter verdediging van de Spaanse Republiek. Reeds op dinsdag 21 juli besloten de sportdelegaties uit verschillende landen een solidariteitsbijeenkomst te houden in het Olympisch stadion.³⁹

Tijdens de hele burgeroorlog bleven de Belgische sportbestuurders die in 1936 naar Barcelona waren gereisd een belangrijke rol spelen in de solidariteitsbeweging die de Spaanse Republiek wilde ondersteunen. Zo was Jean Nobels een veelgevraagd spreker en was hij een van de drijvende krachten achter de Arbeidersolympiade van 1937 in Antwerpen, die volledig in het teken stond van de steun aan de Spaanse republikeinen.⁴⁰ Dov Liebermann richtte op zijn beurt met het JASK in Antwerpen in 1936

³¹ Celis, *Turners, vaandels en rood vuur*, 102.

³² André Gounot, ‘L’Olympiade populaire de Barcelone 1936: entre nationalisme catalan, "esprit olympique" et internationalisme prolétarien’, in: Benoît Caritey en Denis Jallat (eds.), *Les politiques au stade : Étude comparée des manifestations sportives du xixe au xxie siècle* (Rennes 2015) 131.

³³ James Stout, *The Popular Front and the Barcelona 1936 Popular Olympics: Playing as If the World Was Watching*, Mega Event Planning (Singapore 2020) 53.

³⁴ Celis, *Turners, vaandels en rood vuur*, 104.

³⁵ Steinberg, *Sport Under Red Flags*, 283-84.

³⁶ Celis, *Turners, vaandels en rood vuur*, 104-5.

³⁷ Henri Liebermann, *Dov: mémoires de Dov Liebermann* (Brussel 1997) 43; Amsab-ISG, Archief Socialistische Turnbond België (verder STB) inv. nr. 504-615, Krant JASK, juni 1936.

³⁸ ‘Naar het zonnige Spanje. Met de Olympiademannen op reis’, *Vooruit*, 20 juli 1937, 5.

³⁹ ‘De Belgische afgevaardigden naar de Olympiade van Barcelona zijn gisteravond teruggekomen’, *Vooruit*, 26 juli 1936, 1.

⁴⁰ ‘Ten voordele der strijders voor de vrijheid in Spanje’, *De Volkswil*, 31 juli 1937, 5; ‘Voordracht over Spanje’, *De Volkswil*, 21 februari 1937, 6.

het *Verenigd Joods Hulpcomiteit voor Spanje* op en pendelde regelmatig tussen Spanje en België om de solidariteit in goede banen te leiden.⁴¹

Van de Popocatepetl tot de Oeral: Spaanse sportieve ambassadeurs

De afgelaste Volksolympiade was maar het begin van de ‘sportoorlog’ die volgens de Catalaanse sporthistoricus Xavier Pujadas woedde tijdens de Spaanse Burgeroorlog. Deze *guerra deportiva* speelde zich af op twee fronten. In de eerste plaats dienden internationale sportmanifestaties voor beide kampen als een vorm van publieke diplomatie, met als doel de buitenlandse publieke opinie te beïnvloeden, de bevolking te mobiliseren en fondsen te verzamelen. In de tweede plaats vonden er binnen internationale sportorganisaties ook intense diplomatieke operaties plaats. Zowel de republikeinen als de nationalisten probeerden namelijk druk uit te oefenen op deze sportfederaties om een officiële erkenning te verkrijgen. In de sportstadia én in de bureaus van de internationale sportorganisaties woedde deze ‘sportoorlog’.⁴²

De tournees van sportteams in het buitenland om propaganda te voeren en humanitaire hulp in te zamelen was een belangrijk onderdeel van publieke diplomatie als eerste sportfront.⁴³ In het begin van 1937 publiceerde de Catalaanse regering het manifest *Als esportius de tot el món! (Aan de sporters van heel de wereld!)*, dat vooral bij de Europese arbeiderssportorganisaties veel weerklank vond. In dit internationale manifest werden vooral buitenlandse jongeren aangespoord om de ‘inspanningen en de wil van de sporters’ ten voordele van de republikeinse zaak te ondersteunen. De Catalaanse regering vroeg deze jongeren om de Spaanse Republiek materieel en moreel vooruit te helpen in de internationale sportwereld door deel te nemen aan allerhande wedstrijden.⁴⁴

De Spaanse autoriteiten vonden het ook belangrijk dat een republikeinse selectie deelnam aan de *Tour de France*, waaraan ook renners uit Duitsland en Italië, de bondgenoten van Franco, deelnamen. Betere prestaties dan deze twee landselecties betekenden ook een symbolische overwinning voor de Republiek.⁴⁵ Daarnaast trokken in 1937 een aantal regionale voetbalteams op tournee door Europa en Noord-Amerika. Het Catalaanse F.C. Barcelona speelde bijvoorbeeld wedstrijden in Mexico en New York, terwijl het Baskische team *Euzkadi* na een tocht door heel Europa en de USSR ook de oceaan overstak en benefietwedstrijden speelde in Mexico, Chili, Cuba en Argentinië.⁴⁶ Of zoals *El Mundo Deportivo* het verwoordde: ‘Van de Popocatepetl tot de Oeral triomferen onze voetballers’.⁴⁷ Deze voetballers fungeerden volgens de Spaanse sportkrant als een ‘sportieve ambassade van het loyale, democratische en republikeinse Spanje’.⁴⁸ Uit een foto in *El Mundo Deportivo* blijkt bovendien dat de voetballers van Barcelona in New York in nauw contact stonden met de Spaanse ambassadeur en zijn medewerkers. De twee groepen lijken samen te werken in de strijd om internationale erkenning en solidariteit voor de Spaanse Republiek.⁴⁹

[Illustratie 2 hier]

De rondtrekkende sportteams dienden echter niet alleen een republikeinse, maar ook een regionalistische agenda. F.C Barcelona representeerde de Catalaanse natie en *Euzkadi* de Baskische. Sportdiplomatie was daarom voor Catalanen en Basken een manier om hun autonomie te bewaren. Dit

⁴¹ Amsab-ISG, Archief Antwerpse Socialistische Turngouw (verder AST) inv. nr. 503-870, Over volkssport en Volksfront-JASK in Antwerpen.

⁴² Pujadas i Martí, ‘Les combats du sport républicain’, 24; Pujadas i Martí en Santacana, ‘De atletas y soldados’, 90, 110.

⁴³ Teresa Gonzalez Aja, ‘Spanish Sports Policy in Republican and Fascist Spain’, in: Pierre Arnaud en James Riordan (eds.), *Sport and International Politics: Impact of Facism and Communism on Sport* (Londen 2013) 104.

⁴⁴ Pujadas i Martí, *Atletas y ciudadanos*, 199-200.

⁴⁵ Pujadas i Martí en Santacana, ‘De atletas y soldados’, 110.

⁴⁶ Idem.

⁴⁷ ‘Del Popocatepetl a los Urales nuestros futbolistas triunfan’, *El Mundo Deportivo*, 26 juli 1937, 1.

⁴⁸ ‘Vantolrà se queda en Méjico solicitado al Gobierno de la nación hermana’, *El Mundo Deportivo*, 30 september 1937, 1.

⁴⁹ ‘La delegación del ‘Barcelona’ en Nueva York con el Embajador de España en los EE.UU.’, *El Mundo Deportivo*, 11 oktober 1937, 1.

werd in sommige gevallen ook aangestuurd vanuit de hoogste echelons van de politiek. De tournee van *Euzkadi* was bijvoorbeeld een persoonlijk initiatief van de Baskische president José Antonio Aguirre om de Baskische identiteit te promoten in het buitenland en de republikeinse zaak te verdedigen. De ploeg verzamelde ook humanitaire hulp voor de Baskische bevolking. Een paar dagen na de start van de wereldtour vond immers het bombardement op Guernica plaats. De val van Bilbao, een paar maanden later, bracht het team van *Euzkadi* in financiële moeilijkheden, maar de rondreis ging nog door tot het einde van de burgeroorlog.⁵⁰

Naast de opzienbarende tournee van de Basken was er nog een ander groot sportevenement dat symbool stond voor de inspanningen van de republikeinen op het internationale sportfront: de Arbeidersolympiade van 1937 in Antwerpen.⁵¹ De Derde Arbeidersolympiade vond plaats aan het einde van juli en het begin van augustus 1937 en stond volledig in het teken van de solidariteit met de Spaanse Republiek. De dramatische afgelasting van de Volksolympiade in Barcelona had immers een diepe indruk nagelaten op de arbeiderssportwereld.⁵² Het evenement viel bovendien rond de eerste verjaardag van het begin van de Spaanse Burgeroorlog. Ondanks de oorlogsomstandigheden slaagden de republikeinen er in om honderdzeventig atleten naar Antwerpen te sturen onder leiding van Julius Deutsch, de Oostenrijkse voorzitter van de SASI en tevens generaal in de Internationale Brigades.⁵³ Uiteraard konden de republikeinse sporters door het oorlogsgeweld niet in topconditie aan de arbeidersolympiade starten, maar de symbolische betekenis van een republikeinse deelname was veel belangrijker dan hun fysieke paraatheid.⁵⁴

Ook de pers van het republikeinse Spanje was zich bewust van de grote waarde van de aanwezigheid van deze delegatie op de internationale arbeidersolympiade. De sporters waren ‘sportieve ambassadeurs die een positief en dapper imago van de Spaanse Republiek uitdroegen’.⁵⁵ Ze moesten in het buitenland een strijd voeren om de haatcampagnes van sommige conservatieve groepen van antwoord te dienen. Daarnaast was hun aanwezigheid volgens de republikeinse pers ook een ‘symbolische omhelzing’ en hommage aan de vele sporters die vochten voor de Republiek bij de Internationale Brigades.⁵⁶ Vooral de Catalaanse sportkrant *El Mundo Deportivo* kende opvallend veel symbolische waarde toe aan het belang van sport en de prestaties van de republikeinse sporters op de arbeidersolympiade in het bijzonder. Dit hoeft echter niet te verbazen, want deze sportkrant werd in 1936 gecollectiviseerd en geconfisqueerd door het *Comité Obrero*, een Catalaanse arbeiderscomité, en vervolgens volledig ten dienste van de strijd van de republikeinen ingezet.⁵⁷ De glansrijke prestaties van de Spaanse sporters en de internationale solidariteit op de arbeidersolympiade konden dan ook rekenen op uitgebreide aandacht in deze republikeinse sportkrant.

[Illustratie 3 hier]

Foto's over de arbeidersolympiade bewijzen weliswaar dat *El Mundo Deportivo* niet helemaal overdreef. Op een foto – zie de afbeelding hierboven – is een grote mensenmassa te zien bij de aankomst van de Spaanse atleten in Antwerpen. Op een spandoek staat het opschrift ‘Welkom Spaansche kameraden’. Vanaf het Centraal Station werden de Spaanse sporters in optocht naar hun

⁵⁰ Gonzalez Aja, ‘Spanish Sports Policy in Republican and Fascist Spain’, 104; Pujadas i Martí, ‘Les combats du sport républicain’, 25; Fernando Estomba Etxepare, ‘El equipo Euzkadi: del mito político a la realidad histórica (1937-1939)’, *Historia Contemporánea* 35 (2007) 791-816, aldaar 801.

⁵¹ Pujadas i Martí, ‘Les combats du sport républicain’, 24.

⁵² ‘Un autógrafa del Presidente del Comité Organizador de la III Olimpiada Deportiva Obrera’, *El Mundo Deportivo*, 9 juni 1937, 1.

⁵³ Van Goethem, ‘De Arbeidersolympiade van 1937 in Antwerpen’, 34.

⁵⁴ FelixArchief Antwerpen (verder FA), Archief Arbeidersolympiade (verder AO) inv. nr. MA41164(B), Krantenknipsel ‘Een Symbolische Deelname. No Passeran’, *Volksgazet*, 4 juni 1937.

⁵⁵ ‘Preparando un éxito: La representación de Cataluña a los Juegos Populares de Amberes’, *El Mundo Deportivo*, 2 juni 1937.

⁵⁶ ‘El deporte al servicio de la causa’, *El Mundo Deportivo*, 8 juni 1937, 1.

⁵⁷ Josep M. Figueres, ‘Apropiacions de la premsa a Catalunya durant la Guerra Civil’, *Anàlisi: quaderns de comunicació i cultura* 20 (1997), 85-123, aldaar 94.

logeerplek in Deurne gevoerd. Dit was volgens de Belgische socialistische pers een ware triomftocht onder kreten als ‘No Pasarán’, ‘Viva la República’ en ‘Dood aan het fascisme’.⁵⁸ Ook op andere evenementen in het kader van de arbeidersolympiade, zoals de ‘Optocht der Landen’ of de ‘Oproep der Naties’, een groot feest met optredens van harmonieën van verschillende landen en speeches van prominente sportbestuurders, juichten de Antwerpenaren de republikeinse sporters toe.⁵⁹

Op basis van de Belgische socialistische pers en een aantal foto’s van het evenement lijkt het er dus op dat de publieke diplomatie-missie van de republikeinen een duidelijke weerslag vond in de Belgische pers. Ook getuigenissen van de atleten lijken dit te suggereren.⁶⁰ Hoewel de katholieke en liberale Belgische kranten zeer weinig aandacht besteedden aan de olympiade, blijkt toch uit de enkele commentaren in deze kranten dat de symbolische waarde van deze spelen groot was. Zo bekritiseerde de katholieke krant *De Standaard* het feit dat alle aandacht uitging naar de ‘communistiche’ atleten en de strijd in Spanje en niet naar het sportieve. De arbeidersolympiade was volgens dit dagblad dan ook niets meer dan een verhulde ‘politiek-marxistische betooging’ en een schending van het non-interventiepact.⁶¹ Een andere katholieke krant, *Gazet van Antwerpen*, sprak zelfs van een ‘roode inval’.⁶²

Dat de komst van de Spaanse atleten zoveel mensen op de been bracht, wijst op een zeker solidariteitsgevoel bij een deel van de Belgische bevolking. De arbeidersolympiade zorgde voor een stimulans tot mobilisatie, want de ‘morele en financiële ondersteuning’ van de ‘Spaansche broeders’ was ‘een gebiedende plicht voor elke proletariër’.⁶³ Opvallend was dat de spelen tot vele vormen van ‘volkse’ solidariteit hebben geleid. Zo logeerden de republikeinse Spanjaarden bij Antwerpenaren die zich kandidaat hadden gesteld en werden ze met cadeautjes en geld overladen.⁶⁴ In Deurne werd een grote bijeenkomst gehouden met de Spaanse atleten en de Baskische *niños*, wat voor zowel de vluchtelingkinderen als de sporters een zeer emotioneel moment was.⁶⁵ De Belgische Werkliedenpartij (BWP) publiceerde naar aanleiding van de arbeidersolympiade *No Pasaran*, een rijkelijk geïllustreerde brochure. De opbrengst van de verkoop hiervan was bestemd voor de Spaanse kinderen.⁶⁶ Ten slotte was de urenlange betoging door Antwerpen aan het einde van de Derde Arbeidersolympiade hét hoogtepunt van de spelen. Hieraan namen niet enkel de sporters maar ook vele toeschouwers deel. Delegaties liepen met vlaggen en gebalde vuisten doorheen de stad. Tijdens deze optocht werden ook inzamelingen gehouden en de opbrengst ervan werd meteen overhandigd aan Julius Deutsch.⁶⁷

[Illustratie 4 hier]

Ondanks het succes van de Antwerpse arbeidersolympiade namen republikeinse sportteams vanaf 1938 steeds minder deel aan internationale sportevenementen. De oorlogsontwikkelingen en de

⁵⁸ ‘Casi todos los representantes de la España leal en los Juegos Obreros de Amberes han regresado’, *El Mundo Deportivo*, 12 augustus 1937, 1; Celis, *Turners, vaandels en rood vuur*, 205; Ignacio Ramos Altamira, *Margot Moles, la gran atleta republicana* (Madrid 2017), 207-208.

⁵⁹ Box, *De derde Arbeidersolympiade*, 104, 121-123; Celis, *Turners, vaandels en rood vuur*, 206.

⁶⁰ Ramos Altamira, *Margot Moles, la gran atleta republicana*, 208.

⁶¹ ‘Twee Belgische ministers ballen de vuist’, *De Standaard*, 1 augustus 1937, 2.

⁶² ‘Roode propaganda’, *Het Laatste Nieuws*, 4 augustus 1937, 4.

⁶³ Box, *De derde Arbeidersolympiade in 1937 te Antwerpen*, 133.

⁶⁴ ‘Casi todos los representantes de la España leal en los Juegos Obreros de Amberes han regresado’, *El Mundo Deportivo*, 12 augustus 1937, 1; García Candau, *El deporte en la guerra civil*, 305-311.

⁶⁵ ‘Los deportistas obreros españoles en Amberes’, *El Mundo Deportivo*, 6 augustus 1937, 1; ‘Casi todos los representantes de la España leal en los Juegos Obreros de Amberes han regresado’, *El Mundo Deportivo*, 12 augustus 1937, 1; Jesús J Alonso Carballés, *Los niños evacuados a Francia y Bélgica: historia y memoria de un éxodo infantil, 1936-1940* (Bilbao 1998); Emilia Labajos-Perez en Fernando Vitoria-García, *Los niños: histoire d’enfants de la guerre civile espagnole réfugiés en Belgique (1936-1939)* (Erpent 1994); Dorothy Legaretta, ‘Hospitality to the Basque Refugee Children in Belgium’, *Belgisch Tijdschrift Voor Nieuwste Geschiedenis* 18:1 (1987) 275-288; *Los niños: tien vluchtelingkinderen uit de Spaanse Burgeroorlog vertellen* (Antwerpen 2007).

⁶⁶ ‘Album uitgegeven ter eere van de heldhaftige strijd der Spaansche republiek’, *De Volkswil*, 25 juli 1937, 2; Amsab-ISG, STB, Boekje *No pasaran*: In Spanje vecht een volk voor zijn vrijheid!, juli 1937.

⁶⁷ Celis, *Turners, vaandels en rood vuur*, 193.

massale mobilisatie van atleten verhinderden de Spaanse volkssportbeweging om nog delegaties naar het buitenland te zenden. Omdat de republikeinen steeds meer verliezen leden, moesten uiteindelijk de deelnames aan internationale sportwedstrijden volledig worden gestaakt.⁶⁸ Ook om een andere reden waren trouwens steeds minder sporters voorhanden. Lang niet alle atleten keerden na een buitenlandse tour terug naar Spanje, maar ontsnapten liever aan de horror van de burgeroorlog. Enkelen stapten over naar het winnende kamp.⁶⁹ Nog anderen vonden in het buitenland de liefde of kregen daar door een sportploeg een contract aangeboden.⁷⁰

De republikeinen buitenspel gezet

In tegenstelling tot de republikeinen waren nationalistische sportlieden maar beperkt aanwezig op internationale sportevenementen. Zelfs aan de beruchte Olympische Spelen in Berlijn in 1936 namen zij niet deel. De nationalisten waren echter wel succesvoller op het tweede sportfront, namelijk dat van de diplomatieke operaties bij de internationale sportbonden. De strategie van de aanhangers van Franco bestond erin om de sportieve activiteit in de veroverde regio's weer te normaliseren door nieuwe, aan de nationalistische partij gelieerde federaties op te richten. De nationalistische sportbeweging van het *nieuwe Spanje* moest zich vervolgens laten gelden in het internationale sportnetwerk. De republikeinen probeerden hier meermaals een stokje voor te steken, maar kregen af te rekenen met de grote invloed en weerstand van landen als Italië, Duitsland en Portugal, die hun bondgenoot onvoorwaardelijk steunden. De erg conservatieve internationale sportinstanties zoals de FIFA en het IOC waren bovendien niet afkerig van het Franco-regime.⁷¹ Lidmaatschap van internationale sportorganisaties had een groot diplomatiek belang voor de republikeinen en nationalisten. Tijdens de Spaanse Burgeroorlog vormde het streven naar een plaats op het internationale sporttoneel dan ook het tweede front van de *guerra deportiva*.

In de jaren 1930 waren de grote internationale sportinstanties in handen van mannen uit de gegoede klasse. Het IOC werd voornamelijk bevolkt door aangewezen leden van adellijke en koninklijke dynastieën en door rijke Europeanen die optraden als vertegenwoordigers van de nationale voetbalbonden.⁷² De politieke sympathieën van beide organisaties lagen duidelijk bij het conservatieve kamp, bij de ene al meer uitgesproken dan de andere. Terwijl de FIFA zich neutraler opstelde ten opzichte van de politiek, met haar mantra dat sport 'apolitiek' moest zijn, gaf de IOC expliciet steun aan Duitse en Italiaanse fascistische sportorganisaties. De IOC-voorzitter, de Belg Henri de Baillet-Latour, legde Hitler daarom ook niets in de weg bij de organisatie van de Olympische Spelen in Berlijn in 1936.⁷³ Zelfs na gebeurtenissen zoals de *Kristallnacht* ondernam de voorzitter van het IOC geen stappen om de banden met de nationaalsocialisten door te knippen.⁷⁴ Echter, hoewel de FIFA officieel weigerde om zich te mengen in de politieke problemen van haar lidstaten toont de praktijk soms een ander beeld.⁷⁵ Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werd de FIFA namelijk vooral

⁶⁸ Pujadas i Martí, *Atletas y ciudadanos*, 200.

⁶⁹ 'Casi todos los representantes de la España leal en los Juegos Obreros de Amberes han regresado', *El Mundo Deportivo*, 12 augustus 1937, 1.

⁷⁰ Vicente Martínez Calatrava, *De los juegos de Amberes a la Guerra Civil (1920-1939)* (Barcelona 2002) 648; 'Vantolrà se queda en Méjico solicitado al Gobierno de la nación hermana', *El Mundo Deportivo*, 30 september 1937, 1.

⁷¹ Pujadas i Martí, 'Les combats du sport républicain', 24-25; Pujadas i Martí, *Atletas y ciudadanos*, 200.

⁷² Keys, *Globalizing Sport*, 61, 65.

⁷³ Hans Joachim Teichler, "Die Entwicklung des Bolschewismus ist gegenwärtig die große Gefahr." Eine unbekannte Mitteilung des IOC-Präsidenten Baillet-Latour an Hitler aus dem Jahr 1941', *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* 103:4 (2016) 463-474, aldaar 464-465.

⁷⁴ Keys, *Globalizing Sport*, 146.

⁷⁵ Grégory Quin en Philippe Vonnard, 'La "présidence inamovible" du football. Jules Rimet (1873-1956)', in *Les grands dirigeants du sport : 23 portraits et stratégies de management* (Brussel 2014), 25-43, aldaar 37; Philippe Vonnard en Sébastien Cala, 'Playing with or without Politics: Studying the Position of East Germany within the FIS and FIFA from a Long-Term Perspective (1924-1962)', *Sport History Review* 51: 1 (2020) 7-24, aldaar 9-10.

geleid door de Duitse secretaris-generaal, Ivo Schricker, die goede banden had met nationaalsocialistische sportnotabelen en hun belangen diende.⁷⁶

De republikeinen probeerden zich in de eerste plaats te verzekeren van de steun van de internationale sportorganisaties die ideologisch het dichtst bij hen aanleunden, namelijk de Socialistische Arbeiders Sport Internationale en de Rode Sport Internationale. Dat zij daar goed in slaagden, bewees de Arbeidersolympiade in Antwerpen. De ‘linkse’ sportorganisaties bevonden zich aan het eind van de jaren dertig echter in zwaar weer en hadden nog maar weinig politieke en diplomatieke invloed.⁷⁷ Aan de internationale erkenning van de republikeinse sportinstanties door de SASI en RSI kon bijgevolg maar weinig betekenis worden gehecht. Daarom moesten ze ook steun gaan zoeken bij de grote internationale sportorganisaties, zoals de nationalisten ook deden. Beide kampen zochten al vlug naar toenadering tot drie van de belangrijkste internationale sportbonden, de FIFA, de *Union Cycliste Internationale* (UCI) en het IOC. Bij de UCI kenden de republikeinse sporters aanvankelijk succes. Hoewel de UCI in februari 1937 onder druk van de fascistische Italiaanse wielervederatie nog enkele Catalaanse wielrenners de deelname aan het Internationaal Veldritcriterium in Parijs had ontzegd, kon ze niet verhinderen dat in datzelfde jaar een republikeinse selectie deelnam aan de *Tour de France*. Dit was een zeer belangrijke overwinning voor de republikeinen, want zij vonden het een noodzaak dat ‘het Spanje dat loyaal is aan de Republiek vertegenwoordigd is op wedstrijden waar Duitse en Italiaanse ploegen aanwezig zijn’. Een sleutelmoment in de diplomatieke sportoorlog was de internationale erkenning van het nationalistisch Spaans Olympisch Comité (COE), door het IOC in november 1937; een belangrijke overwinning die propagandistisch werd uitgebuit door het franquisme.⁷⁸ De snelle erkenning van het COE is volgens sommige historici veelbetekenend voor de houding van het IOC tegenover de militaire staatsgreep en haar ogenschijnlijke ideologische verwantschap met de nationalisten. De oorlog was immers nog lang niet afgelopen en het republikeins olympisch comité was op dat moment nog niet officieel afgeschaft.⁷⁹

Naarmate de nationalistische opstandelingen meer militaire successen boekten, stond de internationale publieke opinie steeds gunstiger tegenover hen. Dit trok zich door in het voetbal. Voor de burgeroorlog stond de republikeinse *Federación Española de Fútbol* (FEF) hoog aangeschreven bij de FIFA. Uit hun briefwisseling blijkt dat Ricardo Cabot, secretaris van de republikeinse voetbalfederatie, goede en vriendschappelijke banden onderhield met de Duitse Secretaris-Generaal van de FIFA, Ivo Schricker.⁸⁰ Aan het begin van de burgeroorlog kon de FEF nog teren op deze reputatie. Naarmate de oorlog vorderde, veranderde wel de samenstelling van het FEF-bestuur. De republikeinen wilden dat voetbalfederatie werd geleid door personen die ‘onvoorwaardelijk gelieerd zijn aan de gevestigde regering en aan de politiek van het volksfront’.⁸¹ Daarom werd de conservatieve bondsvoorzitter Leopoldo García Durán, nochtans lid van het Uitvoerend Comité van de FIFA, aan de kant geschoven en vervangen door José María Mengual, een stroman van het Volksfront. Ricardo Cabot bleef secretaris-generaal en de FEF maakte voortaan deel uit van de arbeiderssportfederatie (*Federación Deportiva Obrera*).⁸²

Toen de oorlogssituatie rond Madrid te hachelijk werd, besloot de FEF, net zoals het republikeinse olympisch comité dat al had gedaan, haar hoofdzetel te verplaatsen naar Barcelona.⁸³ Dit gebeurde ongeveer gelijktijdig met de verhuizing van de regering en de ministeries naar Valencia.⁸⁴ In Barcelona kon Cabot de internationale relaties met de FIFA en andere nationale voetbalbonden blijven

⁷⁶ Keys, *Globalizing Sport*, 147, 171.

⁷⁷ Van Goethem, ‘De Arbeidersolympiade van 1937 in Antwerpen’, 25; Steinberg, *Sport Under Red Flags*, 302.

⁷⁸ Pujadas i Martí, *Atletas y ciudadanos*, 201.

⁷⁹ Pujadas i Martí en Santacana, ‘De atletas y soldados’, 112.

⁸⁰ Archief *Fédération Internationale de Football Association* (verder FIFA), Correspondence Spain 1931-1965 (verder CS) inv. nr. 93, Brief van Schricker aan Cabot, 13 juli 1936.

⁸¹ FIFA, CS, inv. nr. 95, Brief van Mengual aan de voorzitter van de Baskische voetbalfederatie, 8 augustus 1936.

⁸² FIFA, CS, inv. nr. 94, Brief van Mengual aan Schricker, 8 augustus 1936; Martínez Calatrava, *De los juegos de Amberes*, 645.

⁸³ Xavier Pujadas i Martí, ‘Entre estadis i trinxeres. L’esport i la Guerra Civil a Catalunya (1936-1939)’, *Aloma: revista de psicologia, ciències de l’educació i de l’esport* 21 (2007) 19-34, aldaar 29.

⁸⁴ Helen Graham, *The Spanish Civil War: a very short introduction* (Oxford; New York 2005) 160.

onderhouden. In februari 1937 ondernam Cabot zijn eerste demarches bij de FIFA om te voorkomen dat de republikeinse voetbalbond zijn internationale aanzien verloor. Hij bevestigde eerst en vooral de intentie van de republikeinse nationale voetbalploeg om deel te nemen aan het Wereldkampioenschap van 1938. Deelnemen aan een WK georganiseerd door de grootste internationale voetbalfederatie, waar ook nationalistische bondgenoten als Nazi-Duitsland en Italië aan meededen, was een buitenkans om aan publieke diplomatie te doen en om te tonen dat het republikeinse voetbalteam in Spanje de enige door de FIFA erkende nationale ploeg was. Daarnaast vroeg Cabot aan Schricker om hem op de hoogte te houden van alle ontwikkelingen binnen de internationale voetbalfederatie en, niet onbelangrijk, de toestemming van de FIFA om republikeinse voetballers in het buitenland te laten spelen.⁸⁵ Op 4 juli 1937 deelde de FIFA echter mee dat ‘omwille van het gebrek aan precieze informatie over het voetbal en de Spaanse federatie’ het Uitvoerend Comité had beslist om voorlopig geen toestemming meer te geven voor wedstrijden tegen republikeinse ploegen.⁸⁶

[Illustratie 5 hier]

De verslechterende binnenlandse situatie had er inderdaad voor gezorgd dat de communicatie van Cabot met de FIFA moeilijker en onregelmatiger verliep, waardoor de internationale voetbalbond in het ongewisse bleef over de situatie van het voetbal in republikeins Spanje. Bovendien kregen de republikeinen er een grote vijand bij op het diplomatieke sportfront, aangezien de in mei 1937 opgerichte nationalistische voetbalfederatie, met hoofdzetel in San Sebastián, zich begon te profileren bij de FIFA als de enige legitieme Spaanse voetbalfederatie. In tegenstelling tot de republikeinse zones, waar de voetbalclubs en -bonden geconfisqueerd werden door het regime, bemoeiden de aanhangers van Franco zich zeer weinig met de voetbalorganisaties in de veroverde gebieden.⁸⁷ Op die manier konden de nationalistenaantonen dat zij garant stonden voor de voortzetting van de vooroorlogse situatie. In de zomer van 1937 stonden bovendien al twaalf van de achttien regionale voetbalfederaties onder controle van de nationalistena en wilde het nationalistische regime zo snel mogelijk een nieuwe Spaanse nationale ploeg creëren om internationale voetbalwedstrijden te spelen tegen bondgenoten Duitsland, Italië en Portugal.⁸⁸ Deze wedstrijden moesten dienen als publieke diplomatie-evenementen in bevriende landen, die op hun beurt druk konden uitoefenen bij de FIFA.

De nationalistische voetbalbond zette ook de aanval in bij de FIFA. Het voornaamste wapen was een statement dat in september 1937 aan de FIFA werd bezorgd. Hierin beschuldigden de nationalistena ten eerste de republikeinse voetbalbond ervan het enorme kapitaal van de vooroorlogse voetbalbond te hebben verduisterd. Ten tweede probeerden ze aan de hand van allerlei statuten en bewijzen aan te tonen dat de republikeinen op een onrechtmatige manier aan de macht waren gekomen. De aanstelling van bestuurders gelieerd aan het Volksfront waren volgens de nationalistena politieke benoemingen, zodat deze personen op illegale manier de voetbalbond bestuurden. Bovendien werd de nationalistische voetbalbond gesteund door maar liefst 476 clubs, aangezien vertegenwoordigers van de regionale voetbalbonden waarin deze clubs verenigd waren, aanwezig waren geweest op een vergadering in San Sebastián. Ten derde uitten de nationalistena hun bezorgdheid over de conservatieve ex-bondsvoorzitter Leopoldo García Durán. Ze beweerden dat hij had moeten onderduiken uit vrees voor vervolging door de republikeinen.⁸⁹ Dit is vreemd, aangezien Schricker in zijn brieven naar Cabot vaak vroeg naar de toestand van Durán en Cabot in februari 1937 nog op bezoek was geweest bij Durán in Madrid, waar hij ‘in perfecte staat van gezondheid verkeerde’.⁹⁰

⁸⁵ FIFA, CS, inv. nr. 97, Brief van Mengual aan Schricker, 25 januari 1937; FIFA, CS, inv. nr. 100, Brief van Cabot aan Schricker, 17 februari 1937.

⁸⁶ FIFA, CS, inv. nr. 120, Brief van Schricker aan Cabot, 4 juli 1937.

⁸⁷ FIFA, CS, inv. nr. 121, Brief van Troncoso aan Rimet, 13 augustus 1937; Martínez Calatrava, *De los juegos de Amberes*, 659.

⁸⁸ Pujadas i Martí, ‘Les combats du sport républicain’, 25-26.

⁸⁹ FIFA, CS, inv. nr. 125, Mémoire, 7 september 1937.

⁹⁰ FIFA, CS, inv. nr. 100, Brief van Cabot aan Schricker, 17 februari 1937.

Loog Cabot dus over zijn ontmoetingen met Durán? Wist hij waar hij ondergedoken was? Of probeerden de nationalistische voetbalbestuurders de republikeinen onterecht te beschuldigen? Wat wel duidelijk is, is dat de nationalisten de republikeinen in diskrediet wilden brengen voor de ogen van de internationale voetbalwereld.

De FIFA stond voor een groot dilemma. Daarom werden beide Spaanse voetbalbonden uitgenodigd om tijdens de vergadering van het Uitvoerend Comité van 6 en 7 november 1937 hun zaak te bepleiten.⁹¹ Uiteindelijk bleken de republikeinen buitenspel te zijn gezet door het diplomatieke offensief van de nationalistische voetbalbond. Volgens het officiële communiqué besliste de FIFA om wedstrijden tegen teams uit beide Spaanse federaties toe te staan, wat eigenlijk neerkwam op een officiële erkenning van de voetbalbond uit San Sebastián.⁹² Voor de republikeinse voetbalbond luidde deze beslissing het einde in. Opvallend is wel dat Cabot aan de slag bleef als secretaris-generaal, maar nu wel als lid van de nationalistische voetbalbond.⁹³ De militaire overwinning van Franco in 1939 betekende uiteindelijk het definitieve einde van de republikeinse sportbewegingen in Spanje.⁹⁴

Besluit

Uit dit artikel blijkt de waarde van het begrip publieke diplomatie en de toepassing ervan op sportactiviteiten. Dit artikel is tegelijkertijd een pleidooi om dit begrip verder te problematiseren, te verbreden en te ontwikkelen. Nog al te vaak wordt in het onderzoek rond sport en diplomatie vertrokken vanuit de centrale rol van de natiestaat, maar in de Spaanse Burgeroorlog beweerden meerdere politieke actoren de staat te vertegenwoordigen in de sportwereld. Zowel de nationalisten als de republikeinen wierpen zich op als woordvoerders van het *echte Spanje* en de Baskische en Catalaanse sporters presenteerden zich bovendien ook als ambassadeurs van hun eigen autonome staat binnen de Spaanse Republiek. Deze studie over sportieve publieke diplomatie komt daarom los van de focus op de natiestaat en toont aan hoe de verschillende geografische niveaus (lokaal/regionaal, nationaal en internationaal) met elkaar verweven zijn. Ook ander onderzoek laat dat zien. Zo toonde de Belgische sporthistoricus Stijn Knuts in zijn proefschrift aan dat wielrennen een symbool werd van zowel een nationale Belgische als van een regionale/subnationale Vlaamse culturele identiteit.⁹⁵

De uiteenlopende uitingen van publieke diplomatie in de sportgeschiedenis van de Spaanse Burgeroorlog, maken duidelijk dat een verbreding van het begrip noodzakelijk is. Zo zetten de republikeinen vooral in op manifestaties in binnen- en buitenland, terwijl de nationalisten voorrang gaven aan lidmaatschap van internationale sportbonden. Die laatste aanpak leverde het meeste resultaat, want de nationalisten slaagden erin de deelname van hun tegenstanders aan internationale sportmanifestaties te verhinderen en uiteindelijk de officiële erkenning door deze instanties te bemachtigen.

Tot slot dient er ook rekening te worden gehouden met de specifieke historische context waarin publieke diplomatie plaatsvond. De Spaanse erkenningsstrijd vond plaats in het interbellum, toen er sprake was van een 'multipolair' internationaal diplomatiek systeem. De sportdiplomatie uit deze periode is bijgevolg wezenlijk verschillend van wat er gebeurde in het bipolair systeem van de Koude Oorlog. Uit recent onderzoek blijkt dat de FIFA maar beperkt werd beïnvloed door de spanningen tussen de twee grote blokken uit de Koude Oorlog, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, omdat de internationale voetbalorganisatie vooral werd gedomineerd door West-Europese en Zuid-Amerikaanse landen. Zowel de BRD als de DDR werden daarom vrij snel erkend door de FIFA. In

⁹¹ FIFA, CS, inv. nr. 133, Brief van Cabot aan Schrickler, 12 oktober 1937.

⁹² Martínez Calatrava, *De los juegos de Amberes*, 660.

⁹³ FIFA, CS, inv. nr. 137, Brief van Cabot aan Schrickler, 11 november 1937.

⁹⁴ Pujadas i Martí en Santacana, 'De atletas y soldados', 112.

⁹⁵ Stijn Knuts, *Converging and Competing Courses of Identity Construction: Shaping and Imagining Society through Cycling and Bicycle Racing in Belgium before World War Two* (Onuitgegeven Doctoraatsproefschrift; Katholieke Universiteit Leuven 2014).

andere internationale sportfederaties zoals het IOC en de Internationale Gymnastiekfederatie (FIG) speelde deze invloed wel een rol en verkreeg de DDR pas veel later lidmaatschap.⁹⁶

Door de sportieve publieke diplomatie tijdens de Spaanse Burgeroorlog te onderzoeken laat dit artikel ook zien dat een oorlogscontext een cruciale invloed heeft op de werking van dit soort diplomatie. Langs de ene kant werd de sportieve diplomatie ingezet om het verloop van de oorlog te beïnvloeden. Zowel de republikeinen als de nationalisten probeerden elk op hun eigen manier sympathie op te wekken en steun te verkrijgen in binnen- en buitenland. De oorlogsontwikkelingen bepaalden langs de andere kant ook het succes van deze publieke diplomatie. Eens de nationalisten aan de winnende hand waren, aarzelden de internationale sportinstanties niet om voor hen partij te kiezen en smolt de invloed van de republikeinen zienderogen.

⁹⁶ Vonnard en Cala, 'Playing with or without Politics', 16-17; Heather L. Dichter, 'Sporting Relations: Diplomacy, Small States, and Germany's Post-war Return to International Sport', *Diplomacy & Statecraft* 27:2 (2016) 340-59, aldaar 355; Heather L. Dichter, 'Kicking Around International Sport', 2042.